

**Określenie celów bliskich i dalekosiężnych
a próby budowania alternatywnych stosunków społecznych
jako wyzwanie dla współczesnego ruchu anarchistycznego
w Polsce i innych regionach Europy**

Przedmiotem opracowania jest określenie celów dalekosiężnych i bieżących współczesnego ruchu anarchistycznego w Polsce i innych regionach Europy w odniesieniu do celu ostatecznego – pełnej wolności. Okresem badawczym są dwie dekady przełomu XX i XXI wieku zamknięte datami 1991-2010. Celem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: co było treścią dalekosiężnych i bliskich dążeń współczesnego ruchu anarchistycznego, jakie relacje zachodziły między celami dalekimi i bieżącymi oraz jakie były realne możliwości w zakresie ich osiągnięcia? Materiał badawczy stanowiły europejskie, w tym polskie, publikacje prasowe ruchu anarchistycznego. Istotnym materiałem były dokumenty ruchu publikowane w prasie, internecie i wydawane w formie ulotnej. Główną metodą – techniką zastosowaną w badaniach była analiza tekstów źródłowych oraz wieloletnia obserwacja zjawisk i procesów zachodzących w ruchu anarchistycznym a także przemian w kształtowaniu się nurtów myśli politycznej, czyniona poprzez ożywioną korespondencję z uczestnikami ruchu, systematyczne przeglądy prasy anarchistycznej, obserwację spotkań i dyskusji pomiędzy uczestnikami ruchu, a także jego wystąpień, manifestacji i innych przejawów aktywności.

W analizowanym okresie na terenie Polski istniały setki inicjatyw organizacyjnych ruchu anarchistycznego. Większość z nich to nieliczne, z reguły paro lub kilkusobowe grupy, o efemerycznym charakterze. Wśród trwałych struktur organizacyjnych poczesne miejsce zajmuje Federacja Anarchistyczna (FA), która powstała jako Międzymiastówka w 1988 roku, zaś w 1989 roku zmieniła nazwę. Federacja posiadała sekcje na terenie całego kraju, z czego najaktywniejszymi, w określonych przedziałach czasowych, były grupy z Krakowa, Poznania, Warszawy, Gdańska, Szczecina, Łodzi, Słupska. Starszą strukturą był Ruch Społeczeństwa Alternatywnego. Działał od 1983 roku, a jego uczestnicy brali udział w formowaniu Międzymiastówki. Niemalże znaczenie dla rozwoju ruchu anarchistycznego w Polsce miały takie grupy, jak: Grupa An Arche z Katowic, Autonomiczna Grupa Aktywności z Kielc, tworząca następnie Sieć Autonomicznych Grup Aktywności, Akcja Rewolucyjnych Syndykalistów i Czarny Sztandar z Łodzi, Grupa Anarchistyczna Solidarność z Poznania, Radykalna Grupa Anarcho-Feministyczna „Wiedźma” z Siedlec, Koedukacyjna Unia Rewolucyjno-Wyzwoleńczo-Anarchistyczna z Warszawy, Grupa Anarchistyczna im. Kropotkina i „De Doxa” z Wrocławia. Wkład do poziomu radykalizmu ruchu i jego wizerunku miały: Ludowy Front Wyzwolenia z Grudziądza i Gdańska oraz

Grupy Antypaństwowe z Kielc i Łukowa¹. W dekadzie po 2000 roku na znaczeniu straciły jednak takie struktury, jak Federacja Anarchistyczna, zyskały natomiast organizacje kierujące program ku pracownikom, lub w węższym znaczeniu – robotnikom, jak np. Związek Syndykalistów Polski (ZSP) i Ogólnopolski Związek Zawodowy Inicjatywa Pracownicza (OZZ IP).

Istotne znaczenie dla aktywności propagandowej anarchistów, a także dla obiegu informacji wewnątrz ruchu i wśród jego sympatyków miała prasa. Do grona poczytnych polskich tytułów zaliczyć należy pisma: „A Cappella”, „A-tak”, „Biuletyn Informacyjny Federacji Anarchistycznej”, „Gazeta An Arche”, „Inny Świat”, „Mać Pariadka”, „Przegląd Anarchistyczny”, „Rewolta”.

Działalność polskich anarchistów przejawiała się także w aktywności w ramach Anarchistycznego Czarnego Krzyża (ACK) – sieci ubezpieczeniowej prowadzącej działalność przede wszystkim na rzecz pomocy więźniom, Pacyfistycznej Komendy Uzupelnień (PKU) – sieci osób i grup udzielających porad młodym mężczyznom w celu uniknięcia odbywania służby w wojsku oraz w działaniach akcyjnych: Jedzenie Zamiast Bomb – akcji antymilitarnej oraz Żaden Człowiek Nie Jest Nielegalny – działaniom na rzecz praw imigrantów i otwarcia granic². Ruch libertarny angażował się też w akcje na rzecz odzyskiwania przestrzeni miejskiej, pomocy lokatorom, bojkotowania produktów chińskich, odzyskania wolności przez mieszkańców Kaukazu. Anarchiści organizowali manifestacje i happeningi, praktykowali tworzenie alternatywnych stosunków społecznych w licznych kolektywach, klubach autonomicznych i przede wszystkim squatach (zasiedlonych, wcześniej opuszczonych budynkach).

Podobne przejawy aktywności cechowały ruch anarchistyczny w innych regionach Europy. Na forum międzynarodowym działały dwie istotne struktury libertarne. Pierwsza z nich to International of Anarchist Federations – L'Internationale des Fédérations Anarchistes (IAF/IFA). Powstała w 1968 roku podczas kongresu anarchistów we włoskiej Carrarze. Jej założycielami byli wolnościowcy z Francji, Włoch i Hiszpanii oraz bułgarscy anarchiści działający na emigracji. U progu 2010 roku w IAF/IFA działały struktury organizacyjne z Francji i Belgii, Hiszpanii i Portugalii, Niemiec i Szwajcarii, Wielkiej Brytanii i Irlandii, Włoch, Białorusi, Bułgarii, Czech i Słowacji oraz Argentyny. Drugą strukturę stanowiła powstała w 1922 roku w Berlinie International Workers' Association (IWA). Założyły ją związki zawodowe i inne grupy z Danii, Niderlandów, Portugalii, Francji, Niemiec, Szwecji, Włoch oraz Argentyny i Chile. W 2010 roku IWA tworzyły związki i federacje z Francji, Hiszpanii, Portugalii, Wielkiej Brytanii, Włoch, Niemiec, Norwegii, Rosji, Serbii, Słowacji oraz Argentyny i Brazylii, a także z Polski.

Na szczyble krajów i regionów europejskich działało szereg struktur, najczęściej efemerycznych. Do wymienionego niżej grona trwałych struktur

¹ Zob. szerzej: P. Malendowicz, *Polski ruch anarchistyczny wobec współczesnych wyzwań politycznych*, Piła 2007, s. 25-76.

² Tamże.

należała hiszpańska Confederación Nacional del Trabajo (CNT). Działała od 1910 roku i była najstarszą organizacją anarchosyndykalistyczną. Wchodziła w skład IWA, gdzie działała też francuska Confédération Nationale du Travail (CNT F). Obok niej do grona najstarszych struktur należała Federación Anarquista Ibérica (FAI), która funkcjonowała na Półwyspie Iberyjskim. Należała do IAF/IFA. Anarchosyndykaliści z Portugalii zrzeszyli się natomiast w Associação Internacional dos Trabalhadores - Secção Portuguesa (AIT-SP). We Francji i Belgii działała Fédération anarchiste (FA), która powstała w 1945 roku. Była uczestnikiem IAF/IFA. W Wielkiej Brytanii istniała Solidarity Federation (SolFed), która powstała w 1994 roku, choć formalnie pod nazwą Direct Action Movement (DAM) działała od 1979 roku. Wchodziła w skład IWA. Również w Wielkiej Brytanii działała Anarchist Federation (AFED), która powstała w 1986 roku jako Anarchist Communist Federation (ACF). AFED była uczestnikiem IAF/IFA. W Niemczech istotne znaczenie miała Freie Arbeiterinnen- und Arbeiter-Union (FAU), istniejąca od lat siedemdziesiątych XX wieku, wchodząca w skład IWA, oraz Forum deutschsprachiger Anarchistinnen und Anarchisten (FdA), należące do IAF/IFA. W Austrii funkcjonowała Föderation der ArbeiterInnen-Syndikate (FAS) i Freie ArbeiterInnen Union Österreichs (FAU-Ö). Włoscy anarchiści działali w Federazione Anarchica Italiana (FAI), która powstała w 1945 roku i była uczestnikiem IAF/IFA. Istniały też: Federazione dei Comunisti Anarchici (FCA) i Unione Sindacale Italiana (USI), który był zrzeszony w IWA. Członkiem IWA był też Norsk Syndikalistik Forbund (NSF) z Norwegii.

Wśród pozostałych struktur zachodnioeuropejskiego ruchu libertarnego, w tym syndykalistycznego, wymienić należy grupy, które działały bądź samodzielnie, bądź też współtworzyły struktury federacyjne, m.in.: Confederación General del Trabajo (CGT) oraz Confederación Sindical Solidaridad Obrera z Hiszpanii, Acção dos Conselhos Revolucionários Anarco-Comunistas pela Intervenção Autónoma - Em Luta! (ACRACIA - Em Luta!) z Portugalii, Joensuun opisikelevat anarkistit (JOA) z Finlandii, nieaktywna grupa Azzjoni Pozittiva z Malty, Workers Solidarity Movement (WSM) i Organise! działające głównie w Irlandii, Class War z Wielkiej Brytanii, Alternative libertaire (AL) i prezentująca idee wolnościowego komunizmu Organisation Communiste Libertaire (l'OCL) z Francji, Anarchistische Groep Amsterdam (AGA) z Holandii, Anarchistische Gruppe / Rätekommunisten z Niemiec i pomniejsze grupy, radykalny związek zawodowy SAC-Syndikalisterna ze Szwecji, Fratnar Liege z Belgii, Antiauthoritarian Movement z Grecji, gdzie funkcjonowało szereg innych efemerycznych grup.

Poza wymienionymi strukturami ruchu anarchistycznego, w Europie Środkowej i Wschodniej, równoległe do przemian politycznych lat dziewięćdziesiątych XX wieku i kolejnych etapów transformacji w funkcjonowaniu ruchu, działały takie struktury, jak m.in.: Фэдэрацыі анархістаў Беларусі – Anarchist Federation of Belarus (ФАБ-ФАБ), Федерация на анархистите в България – Federation of Anarchists in Bulgaria (ФАБ-ФАБ), Československá anarchistická federácia (ČSAF) – wymienione

federacje działały w IAF/IFA, Prima Akcia ze Słowacji, Anarho-sindikalistická inicijativa (ASI) z Serbii, Конфедерация Революционных Анархо-Синдикалистов (KRAS) z Rosji i Związek Syndykalistów Polski – tworzące IWA. Poza nimi istniały: Anarchofeministická skupina oraz Kolektiv Anarchokomunistická alternativa (AKA) z Czech, szereg rosyjskich grup, Autonomus Action z Ukrainy, Craiova Anarcho Front z Rumunii, AnFemA i Rijeka Anarchist Initiative z Chorwacji, Kolektiv Za Slobodarska Ideja z Macedonii, Anarchist Collective Slobodnaja Krajina z Bośni i Hercegowiny i inne grupy z rejonu Bałkanów³.

Istotne tytuły prasy europejskiej to: „325” (międzynarodowe, Wielka Brytania), „A-kontra” (Czechy), „Abolishing the Borders from Below” (międzynarodowe, Niemcy), „AnarcoSindicalista” (Portugalia), „Anarkiista Debato” (międzynarodowe), „Автоном” (Rosja), „Vavilonia” (Grecja), „Catalunya” (Hiszpania), „Catalyst” (Wielka Brytania), „CNT” (Hiszpania), „Counter Information” (Wielka Brytania), „De Nar” (Belgia), „Direct Action” (Wielka Brytania), „Direkte Aktion” (Niemcy), „Ekinaren ekinaz” (Hiszpania), „El Solidario” (Hiszpania), „Existence” (Czechy i Słowacja), „Freedom” (Wielka Brytania), „Le Combat Syndicaliste” (Francja), „Le Monde Libertaire” (Francja), „Novyj Svet” (Rosja), „Organise! ...for revolutionary anarchism” (Wielka Brytania), „Přima Cesta” (Czechy), „Red and Black Revolution” (Irlandia), „Resistance” (Wielka Brytania, Irlandia), „Solidaridad Obrera” (Hiszpania), „Свободна мисъл” (Bułgaria), „Svobodná Mysl” (Czechy), „Tierra y Libertad” (Hiszpania), „Umanita' Nova” (Włochy), „Wildcat” (Niemcy), „Workers Solidarity” (Irlandia). Ponadto europejskie grupy i federacje wydawały swoje wewnętrzne biuletyny. Istotne dla wymiany informacji były ukazujące się w Europie biuletyny Anarchistycznego Czarnego Krzyża.

Poza wymienionymi przejawami aktywności europejskich anarchistów wymienić należy udział w krajowych i międzynarodowych ruchach akcyjnych o antyautorytarnym charakterze (m.in. Anarchist Black Cross, Food Not Bombs, No One Is Illegal, Another World Is Possible, No Border), akcjach protestacyjnych, w szczególności antyglobalizacyjnych (w Pradze w 2000 roku, w Göteborgu w 2001 roku, w Genui w 2001 roku, w Dublinie w 2004 roku), propagandę i wymianę informacji w internecie, organizowanie targów wydawnictw anarchistycznych, festiwali, udział w tworzeniu społeczności squaterskich wraz z całokształtem pełnionych przez nie zadań i funkcji.

Przegląd programów poszczególnych struktur organizacyjnych i publicystyki prasowej, a także celów innych form aktywności ruchu wskazuje na mnogość rozległych problemów i pojedynczych kwestii, które stały się przedmiotem jego zainteresowania. Polska Federacja Anarchistyczna głosiła, że dąży do stworzenia samorządnego społeczeństwa. Jej uczestnicy wyznają ideę

³ Na podstawie informacji w piśmie „Abolishing The Borders From Below. Anarchist Courier From Eastern Europe” z lat 2001-2010 oraz prasy zachodnioeuropejskiego ruchu anarchistycznego z lat 1991-2010.

powszechnej wolności, są zwolennikami zniesienia wszelkich hierarchicznych struktur istniejących w społeczeństwie i gospodarce. Postulują „stworzenie opartej na zasadach dobrowolności i samorządności sieci autonomicznych organizacji obejmujących wszystkie aspekty życia społecznego, w ramach których członkowie społeczeństwa będą mogli w pełni zaspokajać swoje potrzeby życiowe”. Dla wolnościowców „anarchistyczny samorząd to zatem wszyscy ci, których dotyczą podejmowane decyzje, a w uzasadnionych przypadkach ich demokratycznie wybrani reprezentanci, odpowiedzialni przed pozostałymi za wykonanie powierzonych im zadań”. Nie jest on, jak twierdzą anarchiści, chaosem, ponieważ „prawidłowe funkcjonowanie demokratycznej społeczności wymaga od jej członków i członkiń wysokiego poziomu etyki i odpowiedzialności”. Wizja wolnościowej przyszłości jest w *Plaszczyźnie ideowej* polskich anarchistów przeciwstawiona deskrypcji stanu obecnego. Z niej wywodzą się postulaty antykapitalistyczne, antimilitarne, antyrasistowskie, antynacjonalistyczne⁴. Jest to charakterystyczny element programów także innych europejskich grup i federacji anarchistycznych.

Treść *Statutu* Związku Syndykalistów Polski ma charakter krytyczny. Jego autorzy skupili się na negacji elementów zastanej rzeczywistości i na tej podstawie budują program pozytywny, który jest jednak niedopowiedziany i nieokreślony sprecyzowanym słowem. Przyszłe stosunki społeczne miałyby być zatem zaprzeczeniem struktury opartej o podziały na rządzących i rządzonych, do czego wykorzystywane są idee szerzone w ramach nacjonalizmu, elitaryzmu, seksizmu itp. Zdaniem członków ZSP nie sprawdził się parlamentaryzm, którego treścią są puste obietnice i walki klik politycznych. Alternatywą dla niego miałyby być demokracja bezpośrednia z delegatami związanymi instrukcjami i możliwością ich odwoływania. Wedle słów *Statutu* ZSP każda forma kapitalizmu jest nieprawidłowa: „Nie ma <<normalnego>> kapitalizmu”. Natomiast tzw. „państwo socjalne” nie spełniło swoich zadań. Powstało ze strachu klasy rządzącej przed masowymi ruchami pracowników. Wówczas rządzący woleli „oddać kawałek chleba, żeby nie stracić całej piekarni”. ZSP wyraził sprzeciw wobec koncepcji i praktyki socjalizmu państwowego, bowiem dzieli on społeczeństwo na uprzywilejowaną klasę biurokratyczną i podporządkowaną jej klasę pracowników. Istotnym anarchistycznym elementem wizji przyszłości określonej przez ZSP jest stwierdzenie, że każdy człowiek powinien odzyskać władzę nad swoim życiem. Środkiem do tego celu winno być organizowanie się w związki zawodowe lub grupy nieformalne⁵.

Dla brytyjskiej AFED celem jest również społeczeństwo bezklasowe funkcjonujące jako społeczeństwo anarchokomunistyczne. Zmiana ku pożądanej przyszłości miałyby nastąpić z uwzględnieniem aktywnego udziału

⁴ Federacja Anarchistyczna, *Plaszczyzna ideowa (uchwalona podczas XXXVII Zjazdu Federacji Anarchistycznej w Poznaniu w dniu 6 lutego 2010 roku)*, http://www.fa.most.org.pl/index.php?subaction=showfull&id=1265812783&archive=&start_from=&ucat=1& (10.02.2010).

⁵ Związek Syndykalistów Polski, *Statut*, <http://zsp.net.pl/statut> (19.06.2010).

pracowników w kształtowaniu i tworzeniu takiego społeczeństwa, w trakcie i po rewolucji. Anarchiści powinni organizować się we wszystkich dziedzinach życia, co miałyby być swoistą próbą poprzedzającą kolejne etapy procesu rewolucyjnego. Koncepcja ta wywiedziona została z odrzucenia zasad funkcjonowania państwa kapitalistycznego, które zdaniem uczestników AFED oparte jest na kategoriach wyzysku klasy robotniczej przez klasę rządzącą, nierówności wyrażanych w kategoriach rasy, płci, orientacji seksualnej, zdrowia, umiejętności i wieku⁶.

Podobne cele wyrażają francuscy anarchiści. Walczą o społeczeństwo bez klas i bez państwa. Oparte byłoby ono o następujące zasady: równość społeczną, rozwój gospodarczy wszystkich, równość od urodzenia, rozwój we wszystkich dziedzinach nauki, przemysłu i sztuki, prawo do wyrażania swoich opinii, organizowanie się w wolnej federacji konsumentów i producentów, opartej o działania zgodne z wolą jej uczestników, społeczeństwo globalne zorganizowane na podstawie idei pomocy wzajemnej⁷.

Rosyjscy anarchosyndykaliści dążą do zniesienia pieniędzy i pracy najemnej. KRAS chce budować wolne gminy i ich związki na całym świecie. W nich ludzie mogliby swobodnie się rozwijać. Zanim jednak te cele zostaną osiągnięte, KRAS żąda sześciogodzinnego dnia pracy, płatnych urlopów w okresie nie krótszym niż miesiąc i płatnych zwolnień lekarskich, zapewnienia odpowiednich warunków pracy i życia pracowników, opieki medycznej, bezpłatnej nauki, mieszkań⁸.

Czescy i słowaccy anarchiści poddali krytyce system demokracji parlamentarnej, który w ich opinii nie gwarantuje ludziom pełnej wolności, bowiem o kierowaniu krajem decyduje rząd i parlament, a mandatu posła nie można cofnąć lub wymienić. Istnienie państwa i systemu kapitalistycznego opiera się na zasadzie dominacji, władzy i kontroli zasobów naturalnych i ludzkich. Historycznie państwa były formą obrony prywatnej własności i środków produkcji. Dlatego powinny zostać zlikwidowane⁹.

Bułgarscy anarchiści, za pośrednictwem pisma „Свободна мисъл”, żądali m.in. prawa do godnego życia, niezależności od międzynarodowych instytucji finansowych, zwolnienia z pracy całej biurokracji państwowej, rozbrojenia, likwidacji policji, opuszczenia struktur wojskowych i politycznych NATO, nie przystępowania do Unii Europejskiej, zerwania wszystkich umów z Międzynarodowym Funduszem Walutowym i Bankiem Światowym, gwarancji zatrudnienia i zwalczania bezrobocia, sześciogodzinnego dnia pracy, bezpłatnego dostępu do opieki medycznej, wolnego i świeckiego systemu

⁶ Anarchist Federation, *Aims and Principles*, „Organise! ...for revolutionary anarchism. The magazine of the Anarchist Federation” 2009, nr 73, s. 28.

⁷ Fédération anarchiste groupe de Chambéry, *Les principes de base*, <http://fa73.lautre.net/spip.php?article17> (17.10.2007).

⁸ Конфедерация Революционных Анархо-Синдикалистов, *Чего мы хотим*, <http://www.kras.fatal.ru/> (20.06.2010).

⁹ Československá anarchistická federácia, *Manifest (2000)*, http://www.csaf.cz/manifest_2000.php (19.06.2010).

edukacji, obniżenia wieku emerytalnego i podwyższenia emerytur, walki z dyskryminacją rasową, płciową, etniczną itp.¹⁰.

Głównym środkiem służącym ruchowi anarchistycznemu do wyrażania dążeń była prasa. Jej publicystyka pozwalała na usystematyzowanie rodzajów celów ruchu i przedmiotu jego zainteresowań. Jednym z tematów poruszanych w prasie libertarnej były reformy szkolnictwa wyższego. W Czechach protestowano przeciwko ograniczeniom w finansowaniu studiów¹¹, wyrażano też solidarność ze studentami z Austrii i Niemiec, którzy manifestowali przeciwko celom reform zmierzających do „uelastycznienia” absolwentów uczelni na rynku pracy i zwiększenia ich konkurencyjności, a zatem konkurencyjności gospodarki¹². W opinii francuskich anarchistów system punktacji ECTS służy ujednoczeniu kształcenia, ale w rzeczywistości nie służy rynkowi pracy¹³. Innym tematem poruszonym przez prasę libertarną była kwestia religii. Groupe Albert Camus z Francji stwierdziła, że religie ingerują w ludzką prywatność i zniewalają ludzi¹⁴. Wolnościowcy z Hiszpanii zainteresowali się problematyką ograniczania dostępu do dóbr kultury, czego powodem były prawa autorskie. Wspierali oni ideę „copyleft” będącą przeciwstawieniem praktyce „copyright”. Zdaniem anarchistów ta druga jest nadużywana i służy systemowi kapitalistycznemu do kontrolowania zwielokrotniania, rozpowszechniania i obrotu dobrami kultury. Dotyczy to również przemysłu i innych dziedzin¹⁵. Niemiecka prasa protestowała przeciwko planom narzucenia 65-godzinnego tygodniowego czasu pracy¹⁶. Zdaniem galicyjskich wolnościowców polityka Unii Europejskiej w tym względzie cofa historię społeczeństw do XIX wieku¹⁷. Brytyjskie pismo anarchosyndykalistyczne opublikowało tekst, w którym jego autorzy odnieśli się do tak szczegółowych kwestii, jak stosowanie azbestu przez przedsiębiorców. Uznali, że jest to „kapitalistyczna zbrodnia przeciwko ludzkości”, „kapitalizm jest masowym mordercą”, kapitalizm jest „maszyną do zabijania prowadzoną przez międzynarodowe przedsiębiorstwa”¹⁸.

Powyższe przykłady krytyki zastanej rzeczywistości przeprowadzonej na łamach prasy anarchistycznej oraz analizy dążeń ruchu mają wymiar bieżący

¹⁰ Федерация на анархистите в България, *Програма за радикални промени в България*, „Свободна мисъл” 2005, nr 10 (181), s. 1.

¹¹ *Uhlášení Štrajkového výboru študentov*, „Podaj Dalej” 2004, nr 1, s. 1.

¹² J. Triangl, *Chcete nám vzít svobodné univerzity? Obsadíme je*, „A-kontra” 2009 (14.12), s. 2.

¹³ Yann et Pierre (Groupe Puig Antich), *Loi d'autonomie: Privatisation imminente*, „Infos et Analyses Libertaires. Bimestriel de la Cordination des Groupes Anarchistes” 2007, nr 67, s. 1.

¹⁴ Jérôme – Groupe Albert Camus, *Vous avez dit laïcité?*, „Infos et Analyses Libertaires. Trimestriel de la Cordination des Groupes Anarchistes” 2010, nr 83, s. 2.

¹⁵ V. C., *Copyleft*, „Catalunya. Órgan d'expressió de la CGT de Catalunya” 2005, nr 69, s. 4.

¹⁶ BuG-Redaktion Münster, *Europaparlament stoppt 65-Stunden-Woche ...doch die umstrittene Zeitarbeitsrichtlinie kommt*, „Direkte Aktion” 2009, nr 191, s. 6.

¹⁷ *65 horas, un retroceso histórico*, „Solidariedade Obreira. Orgao da CNT da Galiza” 2008, nr 5, s. 3.

¹⁸ *A Capitalist Crime against Humanity*, „Catalyst. Freesheet of the Solidarity Federation - International Workers' Association” 2001, nr 5, s. 1.

i przybierają formę celów bliskich. Mogą być zrealizowane w ramach „poprawiania” systemu. Inny aspekt mają cele, które nie są możliwe do zrealizowania w ramach zastanej rzeczywistości. Ich osiągnięcie oznaczałoby bowiem podważenie zasadności istnienia instytucji określanych przez anarchistów, jako autorytarne, np. państwa. Francuscy anarchiści, za pośrednictwem tekstu napisanego w 1998 roku przez więźniów Fleury-Mérogis uznali, że „stan społeczeństwa objawia się w więzieniach”¹⁹. Właśnie przeciwko polityce penitencjarnej państw i funkcjonowaniu więzień w ogóle nader często protestowali anarchiści. Było to domeną krajowych organizacji Anarchistycznego Czarnego Krzyża. Niemieckie pismo antyautorytarne „Straflos” skrytykowało przyczyny takiej polityki. Według nich system więzień miał funkcjonować dla obrony bogatych i władzy państwowej. Sprzyjać temu miały nowoczesne koncepcje nadzorowania społeczeństw np. poprzez elektroniczne obroże, monitoring, kontrolę internetu, dokumenty biometryczne²⁰. Zlikwidowanie więzień i systemu społecznej kontroli oznaczałoby zatem utratę zdolności władzy państwowej do kontrolowania społeczeństwa. Francuscy anarchiści odnosząc się do rocznicy zakończenia II wojny światowej uznali, że nie jest ona powodem do radości. Świadczą o tym wojny i konflikty zbrojne, takie jak w Kongo, Iraku i Afganistanie. W wyniku działań wojennych największą cenę płaci ludność cywilna, w tym dzieci i kobiety. Gwałty, grabieże, wszelkiego rodzaju przemoc są codziennością wojen. Anarchiści potępiają wszelkie zbrodnie dokonywane w imię państwa, nacjonalizmów i fanatyzmów religijnych²¹. Anarchosyndykaliści z Francji poddali krytyce system państwowo-korporacyjny, który sprzyja rodzeniu się kryzysów. Skutkiem kryzysu z 2007 roku było, ich zdaniem, podjęcie działań antyspołecznych przez państwa wobec własnych obywateli. Celem miało być zaspokojenie potrzeb gospodarki kapitalistycznej, a więc antyspołecznej. Inny wymiar miał kryzys ekologiczny spowodowany przez wyciek ropy w odwiercie wykonanym przez koncern BP w Zatoce Meksykańskiej. To również efekt chciwości i nastawienia na zysk²². Hiszpańscy anarchiści podjęli temat przyjęcia Konstytucji dla Europy. Według nich ponad 90% mieszkańców Unii Europejskiej nie wie nic lub prawie nic o niej, a większość wyraża wolę głosowania w referendum dotyczącym jej przyjęcia²³. Ponadto Unia Europejska krytykowana była za prowadzenie polityki militarnej, centralizację finansów w ramach banku europejskiego i zamykanie się przed imigrantami lub ich

¹⁹ *Appel des détenues de Fleury-Mérogis*, „Bulletin ABC Dijon” 1999, nr 1, s. 2.

²⁰ *Unpopuläres Ziel?*, „Straflos. Abolitionistische Streitschrift” 2010, nr 2, s. 1.

²¹ CGA Toulouse, *En Europe, en Afrique, en Orient ou ailleurs: A bas toutes les Armées!*, „Infos et Analyses Libertaires. Bimestriel de la Cordination des Groupes Anarchistes” 2008, nr 74, s. 4.

²² *La planète en état de choc*, „Anarchosyndicalisme!” 2010, nr 118, s. 2.

²³ *Acerca de la onstitución europea*, „A Voces. Boletín de expresión de la secc. sindical de Solidaridad Obrera del ayuntamiento de Alcorcón” 2005, nr 1, s. 2.

selektywny dobór²⁴. W opinii anarchistów najbogatsze państwa skupione w G-8 dążą do zapewnienia rozwoju swoich gospodarek kosztem ubożenia państw Południa. Innym rezultatem polityki najzamożniejszych krajów są zmiany klimatyczne. Anarchiści wzywali zatem do działań w ramach społeczeństwa obywatelskiego i wywarcia presji na rządy i ludzi biznesu w celu dokonania głębokich przemian w systemie gospodarczym²⁵. Krytycy poddali także gospodarczy wymiar globalizacji. Zanegowali poszerzające się pole władzy korporacji międzynarodowych i utratę na nie wpływu ze strony rządów krajowych, które stały się bezsilne i nie mogą już interweniować poprzez keynesowskie metody zarządzania popytem, stymulowanie działalności gospodarczej i zmniejszanie bezrobocia. Wreszcie straciły dotychczasowe możliwości w zakresie świadczeń opieki społecznej i ochrony pracowników w zakładach pracy²⁶.

Przegląd programów wybranych struktur organizacyjnych europejskiego ruchu anarchistycznego oraz treści publicystyki anarchistycznej prowadzi do wniosku, że przedmiotem zainteresowania ruchu anarchistycznego są zróżnicowane problemy, zgrupowane i usystematyzowane w określone niżej kategorie. Treści programów i publicystyki zawierają przemieszane cele bliskie, dalekosiężne i cel ostateczny. Dwa pierwsze są etapami ku celowi, jakim jest osiągnięcie stanu pełnej wolności. Poniższa systematyka obejmuje cele organizacji i publicystyki syntetyzującej różne nurty myśli anarchistycznej, w tym przede wszystkim o charakterze anarchokomunistycznym i anarchosyndykalistycznym.

²⁴ Fusilado de Diagonal, *¿...si a la constitución europea?*, „A Voces. Boletín de expresión de la secc. sindical de Solidaridad Obrera del ayuntamiento de Alcorcón” 2005, nr 1, s. 2.

²⁵ *Blocs i bloquets negres a les manifestacions de l'11 de setembre*, „Catalunya. Òrgan d'expressió de la CGT de Catalunya” 2007, nr 90, s. 18.

²⁶ *Globalisation: Neither Left nor Right*, „Direct Action” 2004/2005, nr 33, s. 18-19.

Schemat 1: Piramida celów bliskich, dalekosiężnych i celu ostatecznego współczesnego ruchu anarchistycznego.

Cel ostateczny	WOLNOŚĆ													
Cele dalekosiężne	Antyinstytucjonalizm (cele skierowane przeciwko władzy), przejawiający się w ograniczeniu, a wspólnie z innymi grupami celów - likwidacji instytucji hierarchicznych i przymusowych													
Cele bliskie	Ograniczenie omnipotencji władzy państwowej	Wyrzeczenie się pojęć takich, jak patriotyzm, nacjonalizm, religijność, plemiennosc, stosowanych w procesie segregacji ludzi	Wolność i pluralizm kształcenia	Wolność słowa	Otwarcie granic i rynków pracy dla imigrantów	Ograniczenie uprawnień policji	Demokratyzacja systemu decydowania o losach społeczności lokalnych, np. demokracja uczestnicząca, budżet partycypacyjny	Uwolnienie osób represjonowanych za działalność antysystemową	Ograniczenie władzy i wpływów korporacji finansowych	Ponoszenie konsekwencji za nieekologiczną działalność przedsiębiorstw	Wzrost wynagrodzeń, skrócenie czasu pracy, zmniejszenie bezrobocia	Ograniczenie rozszerzania międzynarodowych układów wojskowych	Ograniczenie sił armii państw narodowych	Zlikwidowanie powszechnego poboru do wojska
	Antykapitalizm, przejawiający się w ograniczeniu, a wspólnie z innymi celami - likwidacji prywatnych środków produkcji i zmiany paradygmatu opartego na zysku, a nie idei solidarności społecznej i pomocy wzajemnej													
	Antymilitaryzm, przejawiający się w postulatcie ograniczenia, a następnie likwidacji wojska i pokojowego rozwiązywania konfliktów													

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe cele są wybranymi przykładami dążeń organizacji anarchistycznych i ich organów prasowych. Zawierają w sobie postulaty antyinstytucjonalne i skierowane przeciwko władzy, a także antykapitalistyczne i antymilitarne. Są one elementem idei antypaństwowej. Stanowią jednak wyraźne oddzielone sfery ludzkiej aktywności: społeczno-polityczną, gospodarczą i militarną. Kwestie kulturowe (antyuniformizacyjne, antyglobalizacyjne) są, zdaniem anarchistów, pochodną panujących stosunków politycznych i ekonomicznych. Są również przedmiotem zainteresowania ruchu i walki o dziedzictwo wolnych społeczeństw (ujmowanych pozainstytucjonalnie), wraz z ich tradycjami. Emancypacja kulturowa społeczeństw nastąpić ma jednak wraz z ograniczeniem, a następnie likwidacją państw i ich atrybutów.

Cele bliskie, analizowane rozdzielnie, możliwe są do realizacji w ramach państwa, nie oznaczają zaprzeczenia sensu jego istnienia, „poprawiają” to, co jest, zaś zrealizowane wspólnie z innymi celami danej grupy dążeń

stanowią cele dalekosiężne. Jako realizowane oddzielnie są pierwszym etapem na drodze ku pełnej wolności. Cele ruchu, szczególnie bieżące, są elementem szerszego programu. Czeska prasa libertarna zwróciła uwagę na to, że choć ruch walczy z „lokalnymi niesprawiedliwościami”, to pamiętać należy, że jest to część szerszego problemu. Należy zatem walczyć lokalnie i myśleć globalnie – stwierdzili anarchiści²⁷.

Cele dalekosiężne, analizowane rozdzielnie, związane są z dążeniami do ograniczenia pojedynczych funkcji państw, jako dokonane podważają, w opinii anarchistów, sens istnienia państwa, stąd realizowane łącznie, stanowią osiągnięcie celu ostatecznego, który wynika z likwidacji władzy politycznej, kapitalizmu (bądź innego systemu gospodarczego), militarizmu, wszystkich instytucji przymusowych i hierarchicznych.

Zestawiając dążenia ruchu anarchistycznego z celami innych ruchów politycznych o charakterze antysystemowym można stwierdzić ich metodyczną bliskość z dążeniami innych ugrupowań, szczególnie trockistowskich. Trockiści odwołując się do myśli swojego prekursora i programu Czwartej Międzynarodówki posługują się postulatami „przejściowymi”. Są one możliwe do wysunięcia już w kapitalizmie ale podważają logikę rynku i stanowią zwiaśtun nowej socjalistycznej gospodarki²⁸.

Celem ostatecznym ruchu jest wolność, będąca wynikiem zrealizowania celów dalekosiężnych w formie końcowej, a więc zlikwidowania wszelkich form przymusu. Jest ona zwykle interpretowana jako wolność „od” państwa, przymusu ekonomicznego, wymuszonych wzorów kulturowych itp. Ale jest też interpretowana w formie, jaką zaprezentowali anarchiści z Bułgarii. Według nich człowiek jest naprawdę wolny tylko wtedy, gdy jego wolność jest dobrowolnie uznana i gwarantowana przez innych. Wolność jednego wcale nie ogranicza wolności innych ludzi. Wolnością można cieszyć się tylko wśród wolnych²⁹.

Dążeniem ostatecznym nie jest zatem ograniczenie, a zlikwidowanie instytucji państwowej. Cel ten może być spontanicznym zaprzeczeniem tego, co jest, lub próbą realizacji libertarnego systemu wartości, określonego we wcześniej spisany programie zawierającym konkretne, choć zwykle ogólne cele. Przykładem tego jest *Plaszczyzna ideowa* polskiej Federacji Anarchistycznej, w której wolnościowcy uznali: „Dobrowolność, samorządność i autonomia są (...) podstawą naszego programu przemian społecznych. Oznaczają one prawo jednostki do uczestnictwa w dowolnie wybranych organizacjach lub pozostawania poza nimi, prawo do współdecydowania o wszystkich tych sprawach, które bezpośrednio lub pośrednio jej dotyczą i gwarancję, że nikt nie będzie mógł decydować o losie ludzi bez ich zgody i

²⁷ *Ako sa organizovat?*, „Žerme Bohatých” 2003, špeciálne vydanie, s. 2.

²⁸ M. Staszewski, *Co to jest trockizm?*, „Dalej! Pismo socjalistyczne” 2005, nr 40, s. 23.

²⁹ Федерацията на анархистите в България, *Декларация на принципите, целите и средствата на ФАБ*, <http://anarchy.bg/pozicia/celi/191-deklaratziya-na-printzipite-tzelite-i-sredstavata-na-fab.html> (27.02.2007).

udziału”³⁰. Co jest szczególnie istotne, to pozytywne, czyli twórcze elementy jej programu, które określają wizję przyszłych stosunków społecznych. Koncepcja przyszłości, choć sformułowana ogólnikowo, będąc opartą o system wartości wyznawanych przez anarchistów, nie jest przesłonięta przez cele negatywne (cele „anty”). Inne organizacje anarchistyczne, w szczególności anarchosyndykalistyczne, częściej skupiają się jednak na krytyce zastanych stosunków społecznych, a następnie na ich bazie, w oparciu również o ogólne twórcze wartości, stwarzają możliwość wyobrażenia sobie przyszłości, która, choć nieopisana, ma być w istocie koncepcją zaprzeczającą temu, co jest i było.

Schemat określający cele bliskie i dalekosiężne nie jest jednak właściwy wszystkim nurtom anarchizmu. Przykładem tego są insurekcyjniści³¹. Ich celem jest również budowa społeczeństwa w oparciu o ideał pełnej wolności, jednakże stosowane przez nich metody są odmiennie interpretowanymi etapami osiągnięcia celu ostatecznego. Celem nie jest przykładowe wywalczenie określonych praw socjalnych robotników czy zreformowanie systemu kształcenia studentów, które są często formułowanymi dążeniami bliskimi ruchu anarchistycznego. Celem samym w sobie dla insurekcyjistów jest bowiem udział w zamieszkach, a następnie insurekcji, które mają osłabić instytucję państwa, a później zniszczyć ją wraz z władzą i wszystkimi instytucjami przymusu. Formą aktywności insurekcyjistów miałyby być tworzenie grup pokrewieństwa „wchodzących” do zamieszek i ukierunkowujących je na określone dążenia wolnościowe. W ujęciu insurekcyjistów cel bliski – zamieszki, i dalekosiężny – insurekcja, stanowią zatem formy osiągnięcia celu ostatecznego – wolności. W zamyśle propagatorów innych nurtów anarchizmu, o celach bieżących i dalekosiężnych decyduje treść protestów, która dla insurekcyjistów jest pretekstem do działań przeciwko państwu. Treść i cel merytoryczny mają znaczenie drugorzędne. Ten nurt anarchizmu, pomimo rozpowszechnienia wiedzy o nim, nie znalazł znaczącego wsparcia w polskim ruchu libertarnym.

Schemat 2: Piramida celów bliskich, dalekosiężnych i celu ostatecznego w myśli anarchizmu insurekcyjnego

Cel ostateczny	WOLNOŚĆ
Cel dalekosiężny	Insurekcja
Cel bliski	Zamieszki

Źródło: opracowanie własne.

Innym rodzajem realizacji anarchistycznych celów jest tworzenie wspólnotowych stosunków społecznych w ramach zastanej rzeczywistości, co

³⁰ Federacja Anarchistyczna, *Plaszczyzna ideowa...*

³¹ Zob. szerzej: A.M. Bonanno, *Od zamieszek do insurekcji. Analiza kapitalizmu postindustrialnego z perspektywy anarchistycznej*, „Przegląd Anarchistyczny” 2009, nr 9, s. 191-208; J. Black, *Anarchizm i powstania a insurekcyjonizm*, „Przegląd Anarchistyczny” 2009, nr 9, s. 209-221; J. A. Gutiérrez D., *Uwagi o insurekcyjonizmie*, „Przegląd Anarchistyczny” 2009, nr 9, s. 222-229.

przejawia się przede wszystkim w działalności squatów, niekiedy spółdzielni i związków pracowniczych. Do grona znanych polskich squatów należały: Rozbrat w Poznaniu, DeCentrum w Białymstoku, Rzeźnia w Gdańsku, Centrum Kultury Niezależnej w Szczecinie, Dom w Ponurzyca, Krzyk w Gliwicach, C-5 w Łodzi, Fabryka w Warszawie, Elektromadonna w Częstochowie, Rejon, Wagon, FreeDom, Kormera we Wrocławiu³². Poza Polską działały wspólnoty squatersów na terenie niemal całej Europy. Squatami (lub tzw. centrami autonomicznymi), których działalność znalazła odzwierciedlenie w prasie anarchistycznej, były m.in.: londyńskie centrum społeczne Rampart, centrum socjalne Non Commercial House, inicjatywa Community Squatting Project, Square, Lift and Hoist założone przez aktywistów związanych z Rampartem; w Berlinie aktywna była Grupa Squat Tempelhof, znany był squat Koepi; w Amsterdamie funkcjonował squat Sitex; squat Can Vies działał w Barcelonie; we Francji istniało Centrum Tanneries w Dijon; w Kopenhadze znany był squat Ungdomshuset.

Procesy autonomizacji od państwa i próby realizacji ideału wolności przez ruch squaterski przejawiały się w tworzeniu wolnościowych stosunków społecznych pozbawionych formalnych hierarchii, choć nie pozbawionych struktur organizacyjnych, opartych na podziale zadań. W rozwiniętych wspólnotach funkcjonowały grupy odpowiedzialne za sprawy ekologii, organizacji przedstawięń, wykładów, koncertów, wydawnictwa, biblioteki i propagandę, pracę, remonty i sprawy budowlane itp. Przejawem prób utrzymywania autonomii od państwa była dla squatersów również obrona zaistniałego stanu. Przejawiała się ona w walce z „ewikcjami” – dla squatersów aktami o charakterze eksmisji. Białostoccy squatersi w 2007 roku oświadczyli: „25 października 2005 r. zostaliśmy wyrzuceni z budynku przy ulicy Częstochowskiej 14/2, który w przeciągu pięciu lat zamieniliśmy z opuszczonej rudery w tętniące życiem Centrum Kultury Alternatywnej. Przez kolejny rok budynek stał pusty i niszczał. W tym czasie pozbawieni byliśmy miejsca do prowadzenia działalności społecznej: cotygodniowego gotowania posiłków osobom potrzebującym, organizacji wystaw, koncertów itd. Nie mogąc dłużej tolerować tego stanu rzeczy, 7 października zdecydowaliśmy się ponownie zająć squat. Po 14 godzinach okupacji opuściliśmy budynek. Po kilku miesiącach od tego wydarzenia, osoby spisane przez policję tego dnia zostały wezwane na przesłuchania w sprawie naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariuszy. Pomimo usilnych starań policji nie udało się udowodnić nikomu winy. Władza musiała jednak w jakiś sposób ukarać osoby, które po raz kolejny ośmieszyły ją w oczach opinii publicznej. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa złożył były prezydent miasta Rysiek Tur. Wszystkich aktywistów oskarżono o naruszenie miru domowego. Osobom tym zaproponowano dobrowolne poddanie się karze w postaci grzywny lub prac społecznych. Władza po raz kolejny popisała się bezmyślnością i pokazała, że

³² Zob. szerzej: P. Malendowicz, *Polityczny wymiar kontestacji młodzieżowej w Polsce od lat siedemdziesiątych XX wieku*, Piła 2008, s. 109-113.

na wszelką działalność społeczną, poza jej kontrolą potrafi reagować tylko represjami. Przez pięć lat zorganizowaliśmy ponad sto koncertów i wystaw oraz prowadzoną do dziś akcję cotygodniowego rozdawania jedzenia potrzebującym. Tego typu inicjatywy tak bardzo przeszkadzały pasożytom z magistratu. Nie damy się zastraszyć, wszystkie represje wzmacniają tylko nasz opór wobec władzy. Nie możecie eksmitować ducha DeCentrum!”³³.

Nie wszystkie squaty miały jednak charakter anarchistyczny, ale wszystkie były procesem autonomizacji od zastanych stosunków społecznych w ramach państwa. Były próbą realizacji wolności tu i teraz. W tej formie były zatem próbą realizacji celu ostatecznego. Ponieważ jednak squaty funkcjonowały w ramach państwa (choć będąc nieformalnie autonomiczne wobec niego), nie były przejawem zrealizowania pełnej wolności. Cel ostateczny został w nich zrealizowany z zastrzeżeniem uwzględnienia konkretnej przestrzeni i czasu, w których określone squaty działały. Były zatem rodzajem próby realizacji celu ostatecznego.

Podobny charakter miało propagowanie innych form procesów autonomizacyjnych od państwa. Dotyczy to w szczególności podawania jako przykładu dla realności idei wolnościowej, pozapaństwowej, funkcjonowania ruchu Zapatystów w Meksyku. Anarchiści propagowali też spółdzielcze i robotnicze formy gospodarowania w ramach ekonomii rynkowej. Udowadniali, że mogą być one skuteczne, działać nie dla zysku, ale dla zaspokojenia potrzeb ich twórców, rozumianych jako egalitarna grupa społeczna. Przykładem tego jest publikowanie wiadomości o instytucjach autonomii robotniczej, historii związków zawodowych (jak np. genezie i pierwszych miesiącach działalności NSZZ „Solidarność”) i spółdzielniach (jak np. Mondragón Corporación Cooperativa, stanowiącą sieć kooperatyw będących własnością pracowników w Hiszpanii³⁴).

Uczestnicy współczesnego ruchu anarchistycznego są świadomi odległości czasowej możliwości realizacji celu ostatecznego. Brytyjska AFED propagowała jednak rewolucyjne formy walki uznając, że obecnie nie jest możliwe zniesienie kapitalizmu bez rewolucji, która wynika z konfliktu klasowego. Według jej uczestników, ponieważ klasa rządząca nie zrezygnuje z władzy, to rewolucja będzie czasem przemocy, jak i wyzwolenia³⁵. Francuscy anarchiści skupieni w Federacji uznali, że rewolucja musi być zarówno destrukcyjną fazą przemian wobec instytucji ucisku, jak i etapem budowy nowego społeczeństwa³⁶. Anarchiści deklarujący rewolucyjną walkę o osiągnięcie pełnej wolności tu (wszędzie) i teraz, nie są z reguły aktywni w działalności rzeczywistej w tym względzie. Ich deklaracje to w istocie realizacja ograniczonego „tu”, w ramach grup i federacji, których deklaracje

³³

Oświadczenie

Kolektywu

DeCentrum,

http://cia.bzzz.net/oswiadczenie_kolektywu_decentrum_ws_represji_0 (25.10.2010).

³⁴ Zob. szerzej: Ł. Dąbrowiecki, *Mondragón baskijska spółdzielczość*, w: *Samorządność pracownicza* (seria: *Anarchizm idee praktyka*), Poznań, Kraków 2004, s. 52-59.

³⁵ Anarchist Federation, *Aims...*

³⁶ Fédération anarchiste groupe de Chambéry, *Les...*

programowe są kompromisem. Przykład walki stosowanej przez Ludowy Front Wyzwolenia³⁷ w Polsce, grupę organizującą zamachy na instytucje związane z państwem na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, ma wymiar jednostkowy. Ta forma walki realizowana była przez kilka lub kilkanaście osób, wywarła pewien wpływ na młodych ludzi, skupionych jednak raczej w ruchach subkulturowych. Rozpowszechnianie informacji o działalności Teda Kaczynskiego w Stanach Zjednoczonych, zamachowca uznawanego za neoluddystę lub anarchoprymitywistę, ujętego w 1996 roku, nie znalazło odzwierciedlenia w grupowaniu się anarchistów popierających formy jego działań. Insurekcjoniści natomiast wierzą w skuteczność udziału w zamieszkach, a następnie w powodzenie insurekcji. W rzeczywistości stanowią niewielki odsetek uczestników ruchów mających miejsce w Grecji. Wspólnoty autonomiczne mogą natomiast realizować wolność tu i teraz, ale wewnątrz swoich wspólnot. Ich otoczeniem jest nadal państwo. Realizują zatem wolność na określonym skrawku, w ujęciu anarchistycznym – „rzeczywistości niewolnej”.

Problematyka osiągania celów anarchistycznych wiąże się z procesami instytucjonalizacyjnymi w ramach ruchu. Mogą one przybrać formę instytucjonalizacji „pozornej”, która ma miejsce wówczas, gdy następuje zalegalizowanie i sformalizowanie aktywności grup anarchistycznych, w tym przede wszystkim anarchosyndykalistycznych w formie związków zawodowych, w celu osiągnięcia celów bieżących. Z kolei forma instytucjonalizacji „niedokończonyj” ma miejsce wówczas, kiedy anarchiści organizują się, posiadają swój program, strukturę itp., nigdy jednak nie dokonują sformalizowania swojej działalności. Zalegalizowanie oznaczałoby bowiem zaprzeczenie anarchistycznemu antyinstytucjonalizmowi³⁸.

* * *

Ruch anarchistyczny funkcjonuje od XIX wieku stawiając sobie za cel ostateczny osiągnięcie stanu pełnej wolności. Współcześnie, w erze globalizacji przejawiającej się w przeciwstawnych procesach politycznych, gospodarczych i kulturowych, wyzwaniem dla ruchu stało się określenie celów dalekosiężnych i bliskich stanowiących dążenia wtórne wobec celu ostatecznego – wolności. Brak sprecyzowanych celów wpływa bowiem na trudności w ich osiągnięciu i organizacyjne „rozluźnienie” ruchu. Jego potencjalni uczestnicy mogą nie być świadomi, w jakim kierunku będą zmierzać. Ruch anarchistyczny angażuje się w akcje, które nierzadko dalekie są od tego, co jest celem ostatecznym. Dla anarchistów są one jednak pierwszym etapem na drodze do realizacji celu ostatecznego. Cele dalekosiężne osiągane są zatem drobnymi krokami poprzez realizację dążeń bliskich, a ich zadaniem jest odebranie „strzępów władzy”

³⁷ Zob. szerzej: P. Malendowicz, *Nowe informacje o Ludowym Froncie Wyzwolenia działającym w Grudziądzu w 1991 roku*, „Rocznik Grudziądzki” 2007, t. XVII, s. 205-212.

³⁸ Zob. szerzej: P. Malendowicz, *Procesy instytucjonalizacyjne a programowy antyinstytucjonalizm ruchu anarchistycznego w Europie*, w: *Spółczesność obywatelskie w Polsce a instytucjonalna rzeczywistość demokracji w jednoczącej się Europie*, red. A. Chodubski, L. Kacprzak, Piła 2010, s. 283-292.

państwu, korporacjom transnarodowym, właścicielom środków produkcji, finansistom, hierarchom kościelnym, dowódcom wojskowym. Stąd anarchiści angażują się w przedsięwzięcia o różnorodnym charakterze, formie i przede wszystkim problematyce oraz planach w zakresie osiągnięcia celów bieżących. Przemieszczenie celów bliskich i dalekosiężnych jest jedną z przyczyn pozornej niejasności w koncepcji wizji przyszłości ruchu anarchistycznego, która może być odbierana w ten sposób przez adresatów anarchizmu. Wizja przyszłości może jednak przybrać wymiar konkretny, doktrynalny i taktyczny. Może być też przyczyną podobieństw do programów innych ugrupowań, ideowo rozbieżnych. W dłuższej perspektywie czasowej może wymuszać albo radykalizację żądań ku wolności absolutnej i zaktywizowanie ruchu, albo jego regres, który może być spowodowany albo niezrozumieniem celów lub metod ich osiągnięcia, albo wyalienowaniem anarchistycznej „elity” od warstw społecznych nastawionych na realizację dążeń bieżących, albo „stopienie się” z innymi ruchami, nieanarchistycznymi, ale również antyautorytarnymi.